

ISSN: 2709-8281
eISSN: 2710-2955

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНИЙ
ЗАПОВІДНИК «ПЕРЕЯСЛАВ»**

ВИПУСК 19 (21)

ПЕРЕЯСЛАВІКА

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ СТАТЕЙ

УДК 94(477)(08)

П 27

ПЕРЕЯСЛАВІКА: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»: зб. наук. ст. Переяслав (Київська обл.), 2021. Вип. 19 (21). 236 с.

Рецензенти: Молоткіна В.К., доктор історичних наук, професор; Ніколаєць Ю.О., доктор історичних наук, професор.

Редакційна колегія: Лукашевич О.М., кандидат історичних наук, доцент (головний редактор); Бова В.В., кандидат філософських наук, доцент; Бузян Г.М., Заслужений працівник культури України; Вовкодав В.О.; Вовкодав С.М.; Гайдаєнко І.В., кандидат історичних наук (відповідальний секретар); Губочкін М.П., кандидат історичних наук; Жам О.М. кандидат історичних наук; Іваненко А.О., кандидат історичних наук, старший науковий співробітник; Колибенко О.В., кандидат історичних наук, професор; Кузьменко А.В., кандидат історичних наук, старший науковий співробітник; Нагайко Т.Ю., кандидат історичних наук; Тетеря Д.А.; Ткаченко В.М., доктор історичних наук, старший науковий співробітник.

Міжнародна редакційна колегія: Мареш Т., доктор габілітований, професор (Польща).

Рекомендовано до друку Вченою радою Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

Збірник присвячено 70-річчю з дня народження Віри Петрівни Мельник – ветерана НІЕЗ «Переяслав», заслуженого працівника культури України, багаторічного заступника з наукової роботи генерального директора НІЕЗ «Переяслав», Героя України Михайла Івановича Сікорського.

Матеріали збірника висвітлюють ідеї національної державності в історії суспільно-політичної думки України; розвиток етнонаціональних відносин на території Наддніпрянщини; археологічні пам'ятки Переяславщини; історію Переяславського краю з найдавніших часів до наших днів; українську етнографію на сучасному етапі; проблеми вітчизняного музеєзнавства та пам'яткознавства.

Для істориків, археологів, музейних працівників, краєзнавців, аспірантів, студентів, усіх, кого цікавлять питання вітчизняної історії.

Зважаючи на свободу наукової творчості, редколегія бере до публікації й статті тих авторів, думки яких не в усьому поділяє.

ISSN (Online) 2710-2955

ISSN(Print) 2709-8281

©Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав», 2021

symbolism are given. During the study, it was noted that Taras Shevchenko was memorialized as: Cossack, Kobzar, father of Ukraine and Ukrainian, hero, prophet and savior. Taras Shevchenko still exists in such hypostases in the collective memory of Ukrainian today.

Key words: Taras Shevchenko, collective memory, memorialization, reburial symbol, Kyiv, ritual.

Труна Т. Т. Шевченка в Києві, у Христорождівській церкві.
1) Нікіта Григорійович Шевченко. 2) Олексій Григорійович Шевченко. 3) Ірина Григорівна Бойко. 4) Вароламей Григорійович Шевченко. 5) Іван Максимович Сошенко. 6) Григорій Пивоварович Честаховський.

Рис. 1. Труна з тілом Т. Шевченка у Києві біля церкви
Різдва Христового на Подолі.
6 травня 1861 р.

УДК 821.161.2.09:725.94(477.75)

Антон Божук
(Київ)

КРИМСЬКИЙ ВНЕСОК У СПРАВУ СПОРУДЖЕННЯ ПАМ'ЯТНИКА Т. Г. ШЕВЧЕНКОВІ В КИЄВІ (1905–1914 РР.)

У статті аналізуються умови формування українського громадського суспільства в Криму в період між революцією 1905 р. в Російській імперії та початком I світової війни у 1914 р. на прикладі відгуку небайдужих мешканців півострова на ініціативу щодо проектування та встановлення пам'ятника Тарасові Шевченку в Києві. Розвідка є спробою ідентифікувати кримських жертводавців, що презентували різні верстви суспільства, і деталізувати їхні біографічні дані з метою дослідження українського громадського та культурного життя в Криму на початку ХХ ст. та сприяння йому представників інших народів, що виявили солідарність з українцями в їхній боротьбі за реалізацію своїх прав в умовах імперського тиску.

Ключові слова: Тарас Шевченко, пам'ятник, Київ, Крим, Україна, українці, громадська діяльність, громадські ініціативи.

1905 р. на теренах тогочасної Російської імперії став точкою відліку національного пробудження багатьох пригноблених нею народів. Майже десятиліття до початку I світової війни стало періодом реалізації різноманітних культурних ініціатив, що сприяли піднесенню національної самосвідомості. Однією з таких ініціатив став комплекс заходів із проектування та встановлення пам'ятника Тарасові Шевченку в Києві, що став на певний час консолідуючим

чинником для українців як на етнографічній території, так і в інших регіонах імперії та поза її межами.

Актуальність зазначеної теми зумовлена недостатнім рівнем дослідження українського життя в Криму на початку ХХ ст.: цій проблемі як комплексно, так і окремо увагу приділили зацікавлені фахівці (А. Іванець, А. Мисечко, В. Сергійчук та ін.). Метою цієї розвідки є аналіз стану українського громадського середовища в Криму у період пробудження національної свідомості у 1905–1914 рр. та відтворення біографічних даних його окремих персоналій на матеріалах даних про осіб, що долучилися своїми внесками до справи встановлення пам'ятника Тарасові Шевченку в Києві у 1905–1914 рр.

Згідно зі звітами, що публікувалися в київському часописі «Рада», першою кримською лептою на встановлення пам'ятника Кобзареві у теперішній столиці незалежної України став 1 рубль, перерахований від Г. Волошинова з Севастополя наприкінці березня 1908 р. [1, с. 2] У травні солідна на той час пожертва розміром у 25 рублів надійшла від Є. П. Радакової, що перебувала на той час у селищі Кореїз на півдні Криму [30, с. 4]: вочевидь, ця особа – це Олена Радакова (рік народження невідомий, померла від сухот у молодому віці у 1910 р.), дослідниця української етнографії та історії першої половини ХVІІІ ст.; могла бути родичкою харківського політика та підприємця Віктора Радакова, який свого часу відвідував Крим [27, с. 107; там само, с. 145]. У листопаді 1909 р. було отримано 3 рублі від видатного фотографа Василя Сокорнова, який мешкав в Алупці [36, с. 4].

На початку березня 1910 р. [6, с. 4] та наприкінці лютого 1911 р. [12, с. 4] у звітах повідомлялося про отримання 4 і 3 рублів відповідно від Василя Вітинського (Витинського, у російськомовних джерелах «Ветинский») з Севастополя. Уродженець Західної України, член президії Ради Севастопольської Української Чорноморської громади, Вітинський з 1911 (за іншими даними – 1914 р.) був власником найкращої в Севастополі кав'ярні на Нахімовському проспекті (буд. № 4, до наших часів будівля не збереглася), що під час Українських національно-визвольних змагань стала фактичним осередком місцевого українського руху. З 1896 р. «Варшавська кондитерська і кафе» належали громадянину Австро-Угорщини польського походження К. О. Місинському, чие ім'я Вітинський використовував у назві закладу. У 1917 р. кав'ярню було реквізовано під будівельний відділ міської управи [23, с. 107–109]. Того ж року в севастопольській типографії «Енергія» вийшла книжка Василя Вітинського «Що кожному українцеві треба знати. Український катехизм», назва якої нагадує заголовок праці Богдана Заклинського «Що треба знати кожному Українцеві?» (Відень, 1915), яка раніше, у 1911 р., була видана у Вишніці під назвою «Всеукраїнський Катехизм (Що мусить знати кождий Українець?)». Згідно зі спогадами українського бібліографа і мемуариста Лева Биковського, що відвідав Севастополь із державною місією УНР в серпні 1917 р., Вітинський «був душею українського руху серед моряків» і «сприяв розбиттю Російської Імперії – «в'язниці народів» та усамостійненню України», діючи в цьому напрямі «словом і чином як свідомий та енергійний українець-державник»; через це «місцеві московські й малоросійські кола, ворожі українському рухові, підозрювали його в «австрійському шпіонажі», що стремив до розкладу «російських» моряків, щоб у той спосіб обезсилити «матушку Расею» [26, с. 80–120].

В лютому 1911 р. з Керчі було отримано 5 рублів від Єлисея Волянського [8, с. 4] (1867–1930/1932) – українського громадського діяча, публіциста і військового лікаря, що мешкав у Криму в 1901–1918 рр., керуючи з 1913 р. Керченським військовим лазаретом Чорноморського флоту. Навесні 1917 р. Волянський очолив українську громаду Керчі, яка не лише була рушійною силою українського культурного та суспільного життя в місті, а й навіть чинила опір більшовицькій окупації півострова. Згодом громада була розгромлена режимами Денікіна і Врангеля [29, с. 3].

Також у лютому 1911 р. було повідомлено про отримання пожертви з Сімферополя в розмірі 1 руб. від «Сочеванова» [12, с. 4]. Це прізвище без зазначення імені знаходимо на початку ХХ ст. у репортажах про українські культурно-мистецькі заходи, що відбувалися в Сімферополі; зокрема, «доктор Сочеванов» згадувався як художник-декоратор та

постановник. У «Дворянському адрес-календарі на 1897 р.» згадується лікар з «м. Сімферополь Херсонської губернії Херсонського повіту» Гермоген Сочеванов. Стаття про нього анонсувалася в довіднику «Деятели революционного движения в России: от предшественников декабристов до падения царизма. Библиографический словарь. Т. 3: Восьмидесятые годы», проте з огляду на репресії сталінського режиму в 1930-их рр. відповідний за абеткою випуск видано не було, тож відомості про цю особу поки що лишаються невідомими.

У лютому 1914 р. було повідомлено про отримання 3 рублів «од г. Щогольова, Сімферополь, земський музей» [40, с. 4]. У 1911 р. до штату Природничо-історичного музею Таврійського губернського земства в Сімферополі було впроваджено посаду помічника губернського ентомолога, яку на запрошення губернської управи посів науковець і просвітник Іринарх Щоголів (1873–1943). Під час I світової війни, у 1915 р. він був мобілізований до війська. Втім, його відносно короткочасна праця в Криму була позначена активною не лише фаховою, а й громадською діяльністю: зокрема, він неодноразово порушував питання використання рідної мови у справі просвітництва серед хліборобів, фактично не маючи підтримки.

За період 1909–1914 рр. «Рада» подавала наступні імена жертводавців з Криму, чії біографічні дані наразі невідомі: Гр. Ів. та У. Гр. Маковецькі з с. Булганак Бахчисарайського повіту (нині с. Кольчугіне Сімферопольського р-ну АР Крим) – 2 руб. [33, с. 5]; Петро Олещенко – 1,5 р., зібраних робітниками колійної служби станції «Севастополь» [35, с. 4]; 5 руб. з Сімферополя «через д. Жука від д-ки Запиканки» [4, с. 3]; Мальцев (Бахчисарай) – 1 р. [37, с. 5]; Сіроокий (можливо, псевдонім) і Навроцький (Ялта) – 1 руб. та 50 коп. [5, с. 3–4]; Головка (Ялта) – 25 коп. [6, с. 4]; С. А. Овчинников (Ічки) – 1 руб. [38, с. 4]; Понятовський (Севастополь) – 5 руб. [8, с. 4]; «через д. Карпенка від слухачів Феодосійського вчительського інституту» – 4 руб. [9, с. 3–4]; Д. П. Рудин (68 коп.), Є. М. Попова, Кобоско (по 50 коп.) та С. М. Маринський (20 коп.) з Сімферополя [12, с. 4]; С. Крот (Керч) – 1 руб. 30 коп. [13, с. 4]; Скрип'єв (Феодосія) – 3 руб. [14, с. 4]; С. П. Карпенко (Феодосія) – 12 руб. 50 коп. [17, с. 4]; зібрані на талонну книжку 5 руб. 15 коп. від Д. М. Сироти (Сімферополь) [18, с. 4]; Руденко (Саки) – 2 руб. [20, с. 4]; 6 руб. пожертва частини витрат, які мали піти на участь у Шевченківських святах, від «гуртка українців з Ялти» – по 1 руб. від С. Найденка, І. Тарасенка, П. Богатова, І. Власенка та по 50 коп. від К. Богатова, П. Затворницького, А. Затворницької та З. Суниці [24, с. 4].

На окреме дослідження заслуговує особистість сімферопольського активіста, поданого у звітах як «А. Г. Кондра» (іноді помилково «А. П.», в одному випадку розшифрування ініціалу імені – «Андрій»). Це прізвище не раз трапляється у звітах «Ради» під іншими, нерідко спорідненими ініціалами (наприклад, «А.», «П. А.», «Р. А.», «С. Г.», в одному випадку – «Р.»), що може свідчити про те, що у зборах коштів, ініційованих зазначеним добродієм, могли брати участь його найближчі родичі (дружина, діти, брати/сестри). Вперше на це прізвище натрапляємо у звіті від 19 лютого 1909 р.: тоді А. Г. Кондра зібрав на встановлення пам'ятника Шевченкові в Києві 10 руб. 31 коп. Крім нього самого (3 р. 98 коп.), жертводавцями стали Є. і В. Мунтяни (1 р. 50 к.), Л. Самяніков і П. Торопинін (по 1 р.), Н. Є. та Н. Панови (87,5 коп.), Ф. Шапковал (71 коп.), М. Бедріс (50 к.), С. Єрманський (25 к.), С. Ширинський (19,5 коп.), А. Фосе та Ч. Демиденко (по 15 к.) [34, с. 4]. Взимку 1909–1910 рр. А. Г. Кондра зібрав у Сімферополі 24 р. 82 коп., з яких 10 руб. вклав він сам; іншими жертводавцями стали Никонович, В. Г. Мунтян, Е. М. Панова, Ф. Н. Шапковал, С. Г. Єрмонський, С. Н. Звіноградський, В. П. Городков, Н. А. Панов, А. А. Прозоровський, В. П. Олександров, А. Н. Хмілевський, Саляників, С. Мурза-Ширинський, А. Кондра, Д. С. Інштетов, Л. П. Шапковал, В. О. Прозоровська (без вказання сум пожертв) [5, с. 3–4]. На початку літа 1910 р. у черговому звіті було вказано, що А. Г. Кондра зібрав у Сімферополі 24 руб. 04 коп., з яких 9 руб. 81 коп. вклав він сам; іншими жертводавцями стали С. В. Кушпатовський, В. П. Александрів, Н. А. Панов, М. Ф. Вячкелів, Ф. Н. Шапковал, Козловський, П. А. Кондра, Є. Є. Пісковський, С. Г. Єрмонський, Є. М. Панова, А. К. Прозоровський, А. В. Фосс,

1910 рр. С. Жук. перераховує на вказану мету 2 рублі [5, с. 3–4], а в лютому 1911 р. – 3 [12, с. 4]. У зазначений період цей добродій у своїх репортажах у «Раді» висвітлював українське культурне життя в Сімферополі, зокрема, оповідаючи про гастролі театральних труп С. Глазуненка та М. Садовського. Найбільш достовірною є версія про те, що С. Жук був скульптором і планував узяти участь у другому міжнародному конкурсі на створення проєкту пам'ятника Шевченкові. Зокрема, влітку 1910 р. у своєму листі до Комітету він подякував за отримані умови конкурсу та план місцевості, де мав бути встановлений монумент, і попросив надати деякі пояснення щодо місця встановлення та деяких інших технічних моментів [42, с. 312].

Розшифруванню ініціалів та детальнішому біографічному дослідженню підлягає особа іншого кримського жертводавця – С. Ф. Авсенєва. Наразі відомо, що він був кореспондентом київського літературно-мистецького щомісячника «Сяйво» (1913–1914) [2, с. 196] та активним передплатником «Раді» [28, с. 4]. Наприкінці весни 1908 р. він зібрав серед пацієнтів Ялтинського санаторію для малозабезпечених хворих на сухоти, спорудженого в пам'ять про імператора Олександра III, 6 руб. 5 коп. При цьому не всі з них побажали розкривати свої імена, зазначивши лише ініціали: В. Загородський і М. Борожна пожертвували по 1 рублю, В. Лотов, К. Гольц, С. Д. П., І. С., М. Р., Б., З. – по 50 копійок, Д. – 30 копійок, Л. Курбанов – 25 копійок [31, с. 4]. Влітку того ж року Авсенєв зібрав у Севастополі 13 руб. 92 коп., з яких надали: І. Домбровський – 10 коп., А. Малаховський – 12 коп., П. Соколов – 15 коп., М. Сліпенко, І. Гак, В. Меркто, Н. Нікольський, М. Грушинський, А. Маркович, К. В. О., Н. Корецький, І. Жигалкин, Л. Монтрімо, А. Максимович – по 20 коп., П. Драніцин – 25 коп., Є. Плющев, Г. Мачканелі, Г. Гонзва, Ч. Звягін, Г. Ягелло, М. Дерябін, К. Савашинський – по 50 коп., Н. Попов – 60 коп., А. Шапошников, А. Клопотович, К. Гамберг, В. Герасимов, П. Волошина, П. Федоров, С. Полікарпова – по 1 руб. [32, с. 4] Восени 1909 р. з Криму надійшли чергові кошти від С. Авсенєва у розмірі 9 руб. 51 коп., серед яких були пожертви від нього самого і, вочевидь, дружини («С. Авсенєв – 75 коп., А. М. Авсенєва – 73 коп.») та наступних осіб: О. П. Твердохліб та М. Вік. Скрипський – по 1 руб., Грицько Волошин – 75 коп., Ів. Ф. Ковальов, М. А. Дерябін, Ів. М. Скаловський, Як. Прох. Майстренко, Ів. Ів. Рябошапка, В. В. Фогель, Я. Майстренко, І. Ф. Міляшкевич – по 50 коп., Б. В. Бажано[в?] – 30 коп., І. Гольцов – 25 коп., А. Ів. Григор'єв і Лев. Коп. Курбанов – 15 коп., Я. Майстренко – 13 коп., П. Ф. Федоров, С. Полікарпова та Ю. Попова – по 10 коп. [36, с. 4]. Взимку 1911 р. С. Авсенєв надіслав з Севастополя 7 руб. 93 коп., з яких від продажу «карток» (вочевидь, йшлося про благодійний продаж тематичних фотознімків) було отримано 57 коп., решту було зібрано на талонну книжку; при цьому імена та прізвища жертводавців не були зазначені [10, с. 4]. Незабаром від С. Авсенєва надійшли 16 руб. 20 коп. [11, с. 4]; при цьому не було зазначене місце перебування жертводавця, а також не уточнювалося, чи це була його персональна пожертва, чи це були кошти, зібрані з інших осіб.

Періодично звіти про збір коштів у Криму надходили від людей, що перебували на півострові у службових справах або з метою оздоровлення. Так, наприклад, у звіті за 1 жовтня 1910 р. були зазначені зібрані за талонною книжкою 66 руб. 20 коп., отримані від п. Фідровського з с. Коктебель Феодосійського повіту [39, с. 4]; у звітах за 1907–1909 рр. це прізвище подається з вказівкою на інші місця збору коштів – у Балті чи околицях або в селищі Пасіцели (наразі Балтського району Одеської області). Найвірогідніше, цією особою був земський лікар Г. М. Фідровський (імовірно розшифрування ініціалів – Григорій Михайлович), який також очолював позичково-ощадне товариство у Пасіцелах [41, с. 4] і був постійним дописувачем «Раді».

Втім, у звітах траплялися й прізвища вихідців з Криму з вказівкою інших локацій: так, у звіті за початок березня 1910 р. було вказано прізвище «Водолаженко» (місце проживання – «Харків») та сумою пожертви в 1 рубль [6, с. 4]. Найвірогідніше, йдеться про науковицю Ольгу Водолажченко – уродженку Севастополя, що мешкала на засланні в Харкові у 1907–1912 рр., де здобувала освіту, заробляла на життя приватними заняттями та співпрацювала з УСДРП [25, с. 592].

М. В. Александрова, С. Г. Кондра, В. О. Прозоровська, С. М. Ширинський, В. В. Пісковська, С. О. Буйвід, А. Н. Хмільевський, Л. П. Шапковал, Я. І. Межерауп (цього разу суми пожертв також не були вказані) [7, с. 4]. У звіті за кінець лютого 1911 р. натрапляємо на прізвище «Кондра» під ініціалами «А. П.» і з зазначенням суми пожертви – 20 коп.; також наводяться прізвища інших жертводавців, які брали участь у попередніх та подальших ініціативах А. Кондри – С. О. Буйвід, Л. Н. Лохов (по 70 коп.), Л. В. Фосс (34 коп.), Л. П. Шапковал (31 коп.) [12, с. 4]. У звіті за 22 квітня 1911 р. були зазначені зібрані п. Кондрою 63 руб. 14 коп., з яких він вклав 8 руб. 6 коп.; іншими жертводавцями стали Панов (6 руб. 69 коп.), Песковський, Кебадзе (по 5 руб.), Хмільевський (3 руб. 11 коп.), Шапковал (2 руб. 42 коп.), Ермонський (2 руб. 25 коп.), Пушерівський (2 руб.), Маркевич (1 руб. 18 коп.), Торопинін (1 руб. 15 коп.), Введенський (1 руб. 10 коп.), Ширинський, Чижевський, Москаль, Муфті-Заде, Лунев, Еремін, Єльснер, Н. Фесенко, Безпалів, Шахов, Урбанович, Юрьєв, І. Фесенко, Неізнаний, Кувайцев, Ругишев, Кільяк, Гробіс, Жебровський, Донської, Воблий (по 1 руб.) та інші неназвані особи, від яких було зібрано дріб'язком 4 руб. 18 коп. [16, с. 4] У звіті за 10 червня 1911 р. зазначалися передані А. Г. Кондрою 63 руб. 14 коп., зібрані на талонну книжку [17, с. 4]: вочевидь, ці дані були продубльовані з попереднього звіту. Наступний звіт від 5 квітня 1912 р. про 19 руб. 16 коп., зібраних п. Кондрою, не містить даних про місце збору коштів, однак у ньому трапляються прізвища з попередніх звітів. Цього разу жертводавцями стали: Фосе, О. Г. та С. В. Кушпатовські, П. А. Кондра (по 70 коп.), А. Прозоровський (63 коп.), П. Торопинін (62 коп.), Ч. Моцак (57 коп.), Р. Кондра, П. Юдінов, Яковлев, М. Горбачевський (по 50 коп.), С. Ширинський (28 коп.), Баскаков (25 коп.), Маркович (14 коп.), Л. Н. Пестряков, Л. Лохов, Горбаненко, Л. Соляніков, Мільченко, М. Котомін (по 10 коп.), Л. Шапковал (7 коп.), М. Пушерівський (4 коп.), інші неназвані особи (сумарно 11 руб. 16 коп.) [19, с. 4]. У 1913 р. звіти про збір коштів на пам'ятник Шевченкові в Києві від А. Г. Кондри надходять із Семіпалатинська (сучасний Семей, Казахстан), куди він міг отримати призначення на інше місце праці, проте у цих звітах знов-таки натрапляємо на прізвища жертводавців з Криму, з якими А. Г. Кондра, вочевидь, зберігав і підтримував зв'язки. У звіті за 15 березня 1913 р. щодо зібраних 3 руб. 52 коп. зазначені наступні особи: О. М. і М. А. Попови, М. Х. Вячкелев (по 60 коп.), В. Г. Лунев (40 коп.), Л. П. і П. Н. Шапковали (29 коп.), В. Я. Веблій (21 коп.), М. І. Трідігон (20 коп.), С. М. Ширинський (15 коп.), Р. А. Кондра (10 коп.), М. Н. Пошеровський (6 коп.), У. Волощенко (1 коп.), інші неназвані особи – 90 коп. [21, с. 5] Наступний звіт про кошти, зібрані А. Г. Кондрою, містить солідну на той час суму – 120 руб. 81 коп., з яких 40 руб. 74 коп. вклав він сам. Іншими жертводавцями стали: В. П. Александров (11 руб. 87 коп.), Д. П. Рудін (4 руб. 31 коп.), М. П. Єремін (3 руб. 90 коп.), С. І. Буйвід (3 руб. 63 коп.), М. О. Пастухов (3 руб.), Є. Є. Песковський (2 руб. 75 коп.), О. О. Калмиков (2 руб. 50 коп.), О. М. Хмільевський (2 руб. 47 коп.), М. О. Панов (2 руб. 24 коп.), П. Н. Шапковал (2 руб. 17 коп.), Л. Д. Анжело, пор[учик?] Коротков, О. М. Флоринський (по 2 руб.), М. М. Наумов (1 руб. 50 коп.), В. Г. Лунев (1 руб. 22 коп.), Неведімови, В. та Н. Андрієнки (по 1 руб. 15 коп.), В. Я. Веблій (1 руб. 12 коп.), Д. М. Анжело, Д. Ф. Морозов, А. А. Єрмоленко, О. С. Кушпатовська, С. П. Казначеев, М. Ф. Вячкелев, О. М. Панова, Г. О. Жарков, П. П. Мелешко, В. Ю. Мранговіус, С. Г. Кондра, М. С. Завгородній, М. Д. Чебикін, І. І. Томашевський, П. Г. Амосов, О. О. Котляр (по 1 р.), Г. Ю. Левшакова, А. Ф. Бурбах, В. С. Усов, О. С. Калмиков, І. Т. Кулик, В. Каїн (по 50 коп.), Н. Панова (35 коп.), С. Якубенко (16 коп.), Л. Якубенко (15 коп.), зібрані Ф. А. Мільченком 8 р. 31 к. Кошти збиралися за талонною книжкою Полтавської губернської земської управи (№/№ 37701–37750) та були надіслані з Семіпалатинської поштової контори (квиток №972 за 17/IX 1913 р.) [22, с. 4].

Також з'ясуванню підлягає життєпис іншого сімферопольського активіста, на якого у звітах «Ради» та інших документах натрапляємо під ініціалами «С. С. (або просто «С.») Жук. У повідомленні «Ради» за 28 липня 1909 р. зазначені 5 рублів, отримані з Сімферополя на спорудження пам'ятника Шевченкові в Києві «від С. і Люлі Жук» [3, с. 3–4]; вочевидь, друга згадана особа – дружина зазначеного добродія, яку, ймовірно, звали Людмилою. Взимку 1909–

Варто також зазначити, що Ольга Водолажченко проводила підпільну роботу серед матросів Чорноморського флоту в Севастополі, де в зазначений період проводилися збори коштів на встановлення пам'ятника Шевченкові в Києві. Так, взимку 1909–1910 р. службовець на прізвище Обуховський (у подальшому звіті знаходимо це прізвище двічі під різними ініціалами) передав до контори «Ради» зібрані 2 руб. 80 коп. [5, с. 3–4] Навесні 1910 р. матроси по жертвували 20 рублів, які зібрали: О. В. Обуховський – 3 руб., Л. Литовченко, Г. Чумак, С. Негрій – по 1 руб., П. А. Каменков, М. Прохоров, П. Маленко, П. Рожков, К. Абрамов, І. Скринник, Н. Кузенко, Г. Тимофієв, В. Філонов, П. Семенюк, М. Семибаламута, М. Лавренко, А. Дяченко, Г. Степанов, Г. Антоненко, І. Чимчик, А. Руденко, Новак, Никола К., І. Костюк, К. Юрченко, А. Іванченко, Б. Григулевич, Ф. Кюсев, В. Подгорний, Гетералов, А. Якубович, А. Завізіон, К. Дмитренко, К. Литинський, С. Гичкун, М. Складенко, Т. Динадащенко, О. Силученко, П. Кривойдак, А. Баровцов, Привальцев, І. Негренієв, Х. Кравченко, М. Тучак, С. Бердоро, С. Налбаша, А. Бурдунов, Л. Чернокуцтов (можливо, «Чернокуццев»), М. Обуховський, В. Литовченко – від 10 до 70 коп. [15, с. 4]. Відповідно до сум пожертв можна робити припущення, до вищих чи нижніх чинів належали жертводавці.

Аналіз зазначених звітів підтверджує очевидність того факту, що у відсотковому співвідношенні найбільше до збору коштів у Криму та інших тогочасних регіонах Російської імперії на проєктування та встановлення пам'ятника Т. Г. Шевченкові в Києві у 1905–1914 рр. долучилися особи українського походження, однак у списках трапляються також російські, німецькі, польські, єврейські, кримськотатарські, кримчацькі, латвійські, румунські, болгарські та інші прізвища. Це доводить, що справу, яка стала предметом нашої розвідки, підтримали як українці, так і представники різноманітних етнічних груп Російської імперії, які виявили солідарність з українцями в їхній боротьбі за реалізацію своїх національних і культурних прав у тогочасних умовах. Подання лише псевдонімів або криптонімів у звітах свідчить про острах деяких жертводавців перед можливими переслідуваннями з боку реакційних владних та соціальних кіл: в умовах імперського шовіністичного гніту будь-який вияв національної ідентичності чи симпатій до того чи іншого руху міг розцінюватись як вияв опозиційного ставлення до чинного ладу і мати відповідні наслідки. Однак учасники ініціативи переважно вказували свої справжні імена та прізвища, відкрито декларуючи свої національні та культурні вподобання та прагнення. Серед згаданих осіб значну частину становила інтелігенція – науковці, медики, освітяни, представники творчих професій (фотографи, скульптори, художники, актори тощо), а також військові та небайдужі особи, що належали до різних верств суспільства; розміри складених ними пожертв дозволяють будувати припущення щодо їхнього матеріального та соціального стану. Наведені у цій розвідці матеріали за умови подальшого ґрунтовного аналізу можуть стати джерелом для досліджень українського суспільного та національного життя в Криму на початку ХХ ст. загалом і його персоналій зокрема. Загалом аналіз даних щодо жертводавців, які займалися збором і наданням коштів на проєктування та встановлення в Києві пам'ятника народному поетові, ім'я і творча спадщина якого наражалися на переслідування, міг би лягти в основу життєпису українського руху напередодні національно-визвольних змагань 1917–1921 рр.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. А. П. Що робиться для збудування пам'ятника Т. Г. Шевченкові. Звістки з Полтави. *Рада*. (№ 61). 26 березня 1908 р.
2. Архіви, колекції та зібрання державних, громадських та релігійних установ у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського : путівник. К., 2015. 328 с.
3. Від Контори. *Рада*. (№159). 28 липня 1909 р.
4. Від Контори. *Рада*. (№224). 19 жовтня 1909 р.
5. Від Контори. *Рада*. (№4). 19 січня 1910 р.
6. Від Контори. *Рада*. (№38). 2 березня 1910 р.
7. Від Контори. *Рада*. (№113). 1 червня 1910 р.

8. Від Контори. *Рада*. (№244). 10 листопада 1910 р.
9. Від Контори. *Рада*. (№276). 17 грудня 1910 р.
10. Від Контори. *Рада*. (№20). 8 лютого 1911 р.
11. Від Контори. *Рада*. (№33). 24 лютого 1911 р.
12. Від Контори. *Рада*. (№34). 25 лютого 1911 р.
13. Від Контори. *Рада*. (№57). 24 березня 1911 р.
14. Від Контори. *Рада*. (№58). 25 березня 1911 р.
15. Від Контори. *Рада*. (№68). 6 квітня 1911 р.
16. Від Контори. *Рада*. (№81). 22 квітня 1911 р.
17. Від Контори. *Рада*. (№120). 10 червня 1911 р.
18. Від Контори. *Рада*. (№261). 1 грудня 1911 р.
19. Від Контори. *Рада*. (№69). 5 квітня 1912 р.
20. Від Контори. *Рада*. (№89). 2 травня 1912 р.
21. Від Контори. *Рада*. (№52). 15 березня 1913 р.
22. Від Контори. *Рада*. (№227). 18 жовтня 1913 р.
23. Евгений Четверкин. Незабытый Севастополь. Часть I. Севастополь: Изд-во «Телескоп», 2008. С. 107–109.
24. Жертви на пам'ятник Т. Шевченкові. *Рада*. (№ 67). 4 квітня 1914 р.
25. І. В. Верба. Водолажченко Ольга Гаврилівна. Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. Київ: Наук. думка, 2003. Т. 1. А–В. 688 с.
26. Лев Биковський. На кавказько-турецькому фронті. Спомини з 1916–1918 рр. Праці інституту дослідів Волині. Волиніяна XVIII. Вінніпег – Денвер: 1968.
27. Жебуньов Л. М., Чикаленко Є. Х. Листи Леоніда Жебуньова до Євгена Чикаленка 1907–1919 роки / упоряд. І. Старовойтенко; НАН України; Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. К.: [б.в.], 2005. 252 с.
28. Листування редакції. *Рада*. (№210). 1 жовтня 1909 р.
29. М. Воля. Українська громада в Керчі. *Українське слово*. (№ 55). 12 листопада 1941 р.
30. Од редакції. *Рада*. (№103). 17 травня 1908 р.
31. Од редакції. *Рада*. (№115). 31 травня 1908 р.
32. Од редакції. *Рада*. (№166). 2 серпня 1908 р.
33. Од редакції. *Рада*. (№294). 7 січня 1909 р.
34. Од редакції. *Рада*. (№29). 19 лютого 1909 р.
35. Од редакції. *Рада*. (№185). 31 серпня 1909 р.
36. Од редакції. *Рада*. (№248). 16 листопада 1909 р.
37. Од редакції. *Рада*. (№253). 21 листопада 1909 р.
38. Од редакції. *Рада*. (№139). 3 липня 1910 р.
39. Од редакції. *Рада*. (№211). 1 жовтня 1910 р.
40. Од редакції. (№37). 27 лютого 1914 р.
41. С. Пасіцели. *Рада*. (№57). 24 березня 1909 р.
42. Т. Г. Шевченко в епістолярії відділу рукописів. Київ, 1966.

Anton Bozhuk

CRIMEAN CONTRIBUTION TO CONSTRUCTION OF THE TARAS SHEVCHENKO MEMORIAL IN KYIV (1905–1914)

The article examines the conditions of shaping an environment of Ukrainian civil society in Crimea between the revolution of 1905 in the Russian empire and the start of the First World War in 1914 seen from the response of concerned residents of the peninsula to an initiative to design and installation of the Taras Shevchenko memorial in Kyiv. This research is an attempt to identify Crimean philanthropists who were of different social positions and to detail their biographical data for a study of Ukrainian and social life in Crimea early in the 20th century and of assistance from